

DAVLAT ULUSHI ISHTIROKIDAGI JAMIYATLARDA MHXS ASOSIDA
BUXGALTERIYA HISOBINI YURITISH VA MOLIVAVIY HISOBOTLARNI TUZISH
TARTIBI

Fayziev Mehriddin Rajabovich

Buxgalteriya hisobi — xo'jalik yurituvchi subyektlar tomonidan mahsulot (ish va xizmat)lar sotish natijalari to'g'risidagi ma'lumotlar majmui bo'lib, u subyektning moliyaviy-xo'jalik faoliyatining holatini ma'lum davr (chorak, yillik) ga qiymat ko'rinishida aks ettirishidir.

Ma'lum bir davrga hisob ko'rsatkichlarini umumlashtirish hisobot deb atalib, unda korxonada moliya xo'jalik faoliyatining natijasi va ma'lum bir davrga reja ko'rsatkichlarining bajarilishi buxgalteriya, statistik va operativ (tezkor) hisobi ma'lumotlariga asoslanib tuziladi.

Hisobot kundalik hisob ma'lumotlarini hisoblash va guruhlash yo'li bilan bir necha shakllarda tuziladi. Uning shakllarida hisobot davridagi faqat haqiqiy joriy ma'lumotlarga emas, balki o'tgan davr ma'lumotlari ham ko'rsatiladi.

Buxgalteriya hisobi subyektining moliyaviy hisobotni tuzishda mustaqil balansga ajratilgan o'z vakolatxonalarini, filiallari va boshqa tarkibiy bo'linmalarining buxgalteriya balanslarini hamda boshqa hisobot shakllarini kiritishi kerak.

- Moliyaviy hisobot hisobot yili boshidan ortib boruvchi yakun bilan tuziladi.
- Byudjet tashkilotlarining moliyaviy hisobotlari byudjet to'g'risidagi qonun hujjatlariga muvofiq tuziladi va taqdim etiladi.
- Moliyaviy hisobotning tarkibi va mazmuni O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi tomonidan belgilanadi.
- Banklar va boshqa kredit tashkilotlari moliyaviy hisobotining tarkibi hamda mazmuni O'zbekiston Respublikasi Markaziy banki tomonidan belgilanadi.

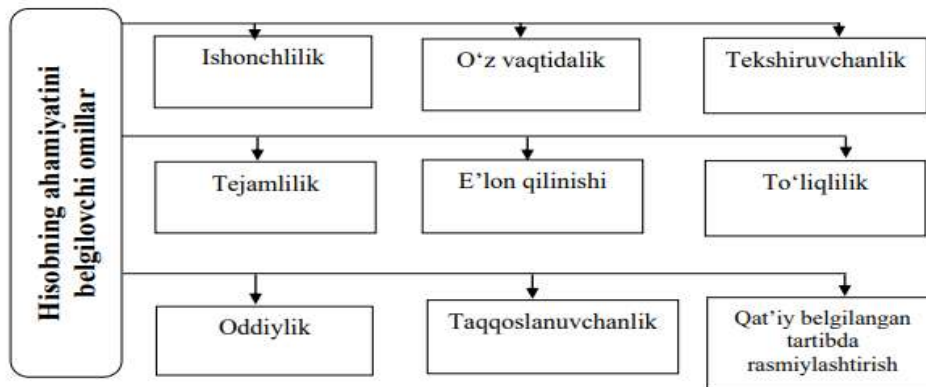
Moliyaviy hisobot kimga mo'ljallangan? AQSHda bu savolga, odatda, — kreditorlarga, aksiyadorlarga va boshqa investorlar deb javob berishadi. FASB (Financial Accounting Standards Board — AQSHda moliyaviy hisobot standartlarini qayta ishlash markazi)da ko'rsatilishicha, moliyaviy hisobot investorlar, kreditorlarga, shuningdek, boshqa foydalanuvchilarga asoslangan qarorlar qabul qilish uchun ma'lumotlar bilan ta'minlaydi. Boshqa foydalanuvchilar deganda, korxonada xodimlari va mijozlari, shuningdek, moliyaviy hisobot ma'lumotlaridan ikkilamchi foydalanuvchilar tushuniladi.

Hisobotdan korxonada rahbari, xo'jalikni ichki boshqarishning barcha bo'limlari va tashqi foydalanuvchilar (bank, soliq, sug'urta tashkilotlari va mol yetkazib beruvchilar, tashabbuskilar, investorlar, aksiyadorlar) tomonidan to'g'ri foydalanilishi uchun u quyidagi asosiy talablarga javob berishi kerak:

- Korxonada faoliyatini aniq, to'g'ri va oddiy qilib aks ettirish.
- O'z vaqtida tuzish va tegishli tashkilotlarga kechiktirmasdan topshirish.
- Hisobot ko'rsatkichlarining reja ko'rsatkichlariga moslashganligini aks ettirish va ularni taqqoslash.

O'tgan davr ko'rsatkichlari bilan hisobot davri ko'rsatkichlarini taqqoslash. Hisobot va hisob ma'lumotlarining haqiqiyliigi bilan to'g'ri kelishini inventarizatsiya yo'li bilan tekshirib turiladi, bu esa ko'rsatkichlarni haqiqatda qanday aniqlab va obyektiv bo'lishini ta'minlaydi.

Moliyaviy hisobotning tayyorlash jarayoni xalqaro amaliyotda to'rt bosqichga bo'lish qabul qilingan.

1-rasm. Hisobotning ahamiyatini belgilovchi omillar

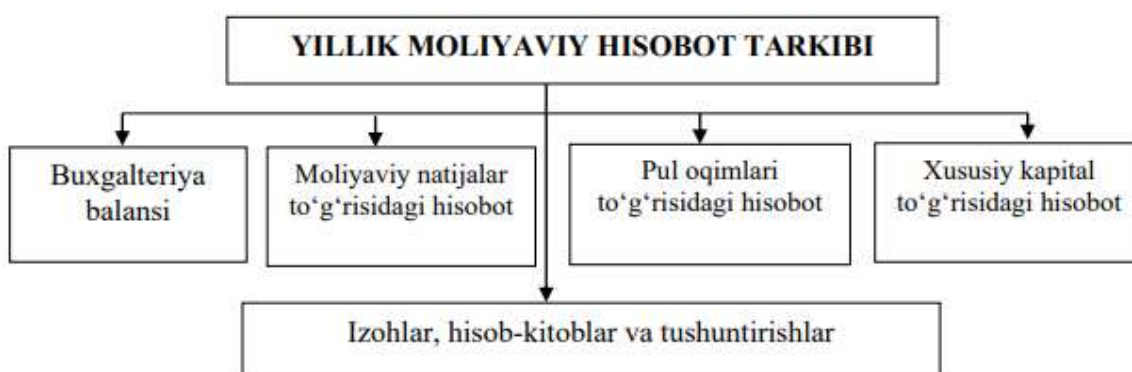
Manba. Muallif tomonidan mustaqil tayyorlangan

Korxonaning yillik buxgalteriya hisobotini tegishli organlarga topshirishidan oldin, tashis hujjatlarida belgilangan tartibda ko'rib chiqiladi va tasdiqlanadi. O'zbekiston Respublikasining "Buxgalteriya hisobi to'g'risida" qonunining 22-moddasiga ko'ra, moliyaviy hisobot buxgalteriya hisobi subyekting hisobot sanasidagi moliyaviy holati, hisobot davridagi faoliyatining moliyaviy natijasi va pul mablag'larining harakati to'g'risidagi tizimlashtirilgan axborotdan iboratdir.

Yillik moliyaviy hisobot quyidagilarni o'z ichiga oladi:

- buxgalteriya balansi;
- moliyaviy natijalar to'g'risidagi hisobot;
- pul oqimlari haqidagi hisobot;
- xususiy kapital to'g'risidagi hisobot;
- izohlar, hisob-kitoblar va tushuntirishlar.

Xalqaro standartlar bo'yicha tuziladigan moliyaviy hisobotga doir talablar moliyaviy hisobotning xalqaro standartlarida belgilanadi.

2-rasm. Yillik moliyaviy hisobot tarkibi.

9. Abdurazzakov, B. (2017). Buxgalteriya hisobi va moliyaviy hisobotlar. Tashkent: O'zbekiston iqtisodiyot universiteti nashriyoti.
10. Akramov, A. (2015). Xalqaro buxgalteriya standartlari. Tashkent: O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi.
11. Anvarov, B. (2018). Buxgalteriya hisobi tizimini boshqarish. Tashkent: Moliya va iqtisodiyot fakulteti.
12. Ashurov, S. (2020). Davlat ulushi ishtirokidagi jamiyatlarda moliya hisobini yuritish. Tashkent: Yuridik fakultet.
13. Baxtiyorov, A. (2019). Buxgalteriya hisobi va moliyaviy hisobotlar bo'yicha amaliy qo'llanma. Tashkent: O'zbekiston xalqaro iqtisodiy rivojlanish instituti.